

Мр Бобан СИМИЋ,
Криминалистичко-полицијска академија

ИНСТИТУТ ПОМИЛОВАЊА У НАШЕМ ПРАВУ

Резиме: Помиловање као веома значајан кривично правни и криминално политички институт је један од основа којим се гаси право државе на кажњавање учиниоца кривичног дела. Тиме се у ствари гаси само право државе, али се не дира у постојање извршеног кривичног дела. Дело као такво постоји, али без казне која је требало да буде изречена односно извршена. Оно је и установљено управо у јавном интересу, у интересу друштва као целине, а не у интересу учиниоца кривичног дела како би то на први поглед изгледало. Због свог огромног значаја за утврђивање казнене политике, помиловање као општи основ гашења кривичне санкције, побуђује велику пажњу и теорије и праксе.

Кључне речи: кривично право, казна, аболиција, помиловање, амнестија.

ПОЈАМ ПОМИЛОВАЊА

Помиловање као један од законских начина да кривично одговоран учинилац кривичног дела избегне кажњавање у целини, или делимично представља посебно значајан кривично правни институт. Наиме, он представља изузетак од правила да сваки учинилац кривичног дела мора да дође под удар кривично правне репресије. Поред помиловања као општи институти који искључују кажњивост учинилаца кривичног дела сматрају се још и амнестија и застарелост. Све то указује на изузетно снажно правно дејство ових института, а посебно помиловања "као акта милости суверена".

Тако помиловање по свом значају и карактеру делује јаче и од саме судске пресуде којом је учиниоцу кривичног дела изречена кривична санкција, па чак и од самог закона дерогирајући његове одредбе о кажњавању. На тај начин се помиловање у нашем правном систему појављује као "корективно средство".¹

Помиловање се састоји у опраштању казне учиниоцу кривичног дела путем акта, који доноси највиши орган власти једне земље. Оно је општи основ

¹ Станко Пихлер, Прилог расправи о помиловању, Правни живот, Београд, број 6-7/1987. године, стр. 687.

гашења свих кривичних санкција. Односи се на сва кривична дела без обзира да ли се гоне по службеној дужности, или по приватној тужби и на све учиниоце кривичног дела. Применом овог института гашење казне може бити у целини или делимично, али се не може условити.

С обзиром на свој значај и практичан домет помиловање може бити:

- помиловање у ужем смислу - које се односи на опроштај од казне која је изречена правоснажном одлуком суда,
- помиловање у ширем смислу (аболиција) - које се односи на ослобођење од кривичног гоњења и кажњавања, када се кривични поступак против неког лица за извршено кривично дело уопште не води, или се започети поступак обуставља.²

Институт помиловања је дакле овлашћење надлежних државних органа под одређеним законским условима. Зато његова примена није условљена пристанком лица на које се односи. Лице против кога је покренут или тек треба да се покрене кривични поступак не може одбити примену аболиције, чак ни у случају када има оправдани правни интерес да своју невиност докаже у поступку. Ни осуђено лице не може одбити примену института помиловања.³

Материја помиловања у правном систему Републике Србије уређена са више законских и подзаконских прописа.

Овим прописима уређено је поступање, надлежност, ток, услови и начин давања помиловања за кривична дела предвиђена кривичним и споредним законима Републике Србије.

Но, без обзира на то којим је прописима уређено помиловање представља акт којим се поименично одређеном лицу даје ослобођење од кривичног гоњења, или потпуно или делимично ослобођење од извршења казне, замењује се изречена казна блажом казном, или условном осудом, или се одређује брисање осуде, или се укида односно одређује краће време трајања одређене правне последице осуде или мере безбедности.⁴

Из наведене дефиниције произилази да васпитне мере, као посебне врсте кривичних санкција, које се изричу малолетним учиниоцима кривичних дела нису обухваћене институтом помиловања. То је и разумљиво, јер се ради о специфичним врстама кривичних санкција чија је првенствена сврха и циљ остварење васпитања, преваспитања и правилног развоја малолетника, па не би било оправдано нити целисходно да неки вансудски орган укида или мења ову меру, ако је већ судско веће нашло да је њена примена у конкретном случају неопходно потребна.

У том смислу је и становиште судске праксе⁵ према коме помиловање није могуће код васпитних мера. Ово свакако из разлога што су васпитне мере специфичне врсте кривичних санкција које се изричу према малолетнику,

² Љубиша Јовановић, Кривично право I, Општи део, Београд, 1995. године, стр. 465.

³ Зоран Стојановић, Кривично право, Општи део, Београд, 2000. године, стр. 329.

⁴ Драган Јовашевић, Лексикон кривичног права, Београд, 1998. године, стр. 445.

⁵ Пресуда Врховног суда Србије број Крм. 539/93.

БЕЗБЕДНОСТ

те су лишене репресије и окренуте су будућности малолетника његовим интересима и интересима његове уже или шире социјалне средине.

Но, и у случају аболиције овај институт има практичан значај и у поступку према малолетним учиниоцима кривичних дела, јер у том случају уопште и не долази до покретања односно вођења кривичног поступка, а тиме ни до могућности да се у конкретном случају малолетном учиниоцу кривичног дела изрекне васпитна мера, или друга врста кривичне санкције према малолетницима.

Управо о помиловању у виду аболиције говори и Законик о кривичном поступку када овај институт помиње заједно са другим процесним сметњама као разлог (основ) за одбачај кривичне пријаве односно обуставу кривичног поступка, ако је поступак већ покренут, односно за доношење пресуде којом се одбија оптужни предлог или оптужница ако је до примене помиловања дошло у току трајања главног претреса, као фразе главног кривичног поступка. Али помиловање има у још једном случају кривично процесну улогу. Наиме, ако се ради о помиловању које је дато после правоснажно донете судске одлуке о изреченој кривичној санкцији за више кривичних дела извршених у стицају, а само помиловање се односи само на нека кривична дела, у том случају се изречена казна у том делу пресуде не може извршити, па се она мора преиначити у посебном кривичном поступку применом посебног ванредног правног лека - понављања кривичног поступка.⁶

У сваком случају помиловање је средство да се отклоне евентуалне грешке и судске заблуде, или да се ублажи строгост осуда из прошлости које се као такве показују због промена у оцени степена друштвене опасности, или да се хонорише добро владање и успех у поправљању и преваспитању осуђених лица, односно њихов успех у процесу ресоцијализације у току извршења изречене казне лишења слободе.

САДРЖИНА ПОМИЛОВАЊА

Према законским решењима Републике Србије, помиловање је акт који доноси председник Републике, којим се поименично одређеним лицима - учиниоцима кривичних дела - даје ослобођење од кривичног гоњења, потпуно или делимично ослобођење од извршења казне, замена изречене казне блажом казном, или условном осудом, или се одређује брисање осуде, или се одређује краће трајање одређене правне последице осуде или мере безбедности. У свим овим случајевима председник Републике својом одлуком даје помиловање за кривична дела предвиђена Кривичним законом Републике Србије.

Ослобођење од кривичног гоњења или аболиција (лат. *abolitio* - укидање) значи да се против учиниоца кривичног дела не може покренути кривични поступак, а ако је поступак у току он се обуставља без обзира у ком стадијуму се налази. Ослобођење од кривичног гоњења се увек односи на одређено

⁶ Љубиша Јовановић, Кривично право, Општи део, Ниш, 2000. године, стр. 565.

кривично дело и по правилу обухвата сва лица која су у било ком својству учествовала у његовом извршењу. Но, и овде могу бити дата нека ограничења, па се тако аболиција за неке учеснике у кривичном делу може условити и постојањем одређених услова, претпоставки или околности.

Помиловањем се осуђено лице може потпуно ослободити од извршења изречене казне. Ослобођење од казне се увек односи на ону казну која је и изречена у судској одлуци. Оно може да обухвати све врсте казни које су предвиђене у нашем кривичном законодавству (затвор, новчану казну, па чак и казну малолетничког затвора, као посебну врсту кривичних санкција које се изричу старијим малолетним учиниоцима кривичних дела под посебним условима). Ако се осуђено лице применом помиловања ослобађа од извршења главне казне, оно се по правилу односи и на изречену споредну казну (најчешће новчану казну која се изриче уз казну затвора).

Практично, после датог помиловања изречена казна се не може уопште извршити, а ако је њено извршење у току, казна се обуставља. Ако се пак осуђено лице налази на условном отпусту од издржавања казне затвора, моментом давања помиловања, условни отпуст се укида и такво осуђено лице се ослобађа од даљег издржавања изречене казне у потпуности.

Институтом помиловања се одређено лице може делимично ослободити од извршења изречене казне. Оно се у овом случају може односити на ослобођење од извршења неке од више изречених казни (ако је кумулативно изречено више врста казни - затвор и новчана казна) или ослобођење од извршења једног дела изречене казне. Први случај је могућ дакле ако је учиниоцу кривичног дела поред главне казне изречена и споредна казна, па се такво лице помиловањем ослобађа од извршења само једне од више изречених казни. Други случај постоји ако се смањује време трајања правоснажно изречене казне лишења слободе. То је дакле посебан облик и начин ублажавања казне. Важно је ипак рећи да се и на овај начин помиловањем не може одредити врста или мера казне која уопште није предвиђена у нашем позитивном кривичном праву.

Правоснажно изречена казна се применом института помиловања може такође заменити блажом врстом казне. И ова замена казни је могућа само у оквиру врста и мера казни предвиђених у Кривичном законнику Републике Србије. При томе треба истаћи и следеће. Изречена казна лишења слободе може се заменити новчаном казном (у оквиру општег минимума и општег максимума ове врсте казне), али се не може заменити казном малолетничког затвора.

Наша судска пракса⁷ је заузела став да се у случају кад је осуђеном лицу у поступку помиловања замењена изречена казна блажом казном и када је изречена казна делимично ублажена у поступку ванредног ублажавања казне треба вршити сабирање времена за које је помиловањем замењена

⁷ Правно схватање Кривичног одељења Врховног суда Војводине заузето на седници одржаној 29. марта 1982. године у Новом Саду.

БЕЗБЕДНОСТ

изречена казна блажом казном са временом за које му је у поступку ванредног ублажавања казне делимично ублажена казна.

Помиловањем се исто тако изречена казна може заменити условном осудом (што иначе није могуће код амнестије као основа гашења права на кажњавање). Ова замена казне се врши у складу са правилима која иначе важе за изрицање условне осуде. То значи да је ова замена казне са условном осудом могућа само у случају ако је учиниоцу кривичног дела изречена казна затвора до две године, или новчана казна и ако се не ради о кривичном делу за које се условна осуда уопште не може изрећи по слову закона, односно о делу за које је примена ове кривичне санкције условљена претходним ублажавањем казне. У оваквом случају уз изречену условну осуду одређује се посебно време проверавања (време кушње) које не може да буде дуже од три године, нити се осуђеном лицу може изрећи заштитни надзор (у смислу мера помоћи, заштите, старања или надзора) нити му се може наложити испуњење других посебних обавеза уз условну осуду.

Закон изричито не предвиђа да се помиловањем осуђено лице може ослободити од извршења условне осуде. Логично би било да помиловање може да има и правно дејство на ову врсту кривичних санкција, када се већ његовом применом може дати потпуно или делимично ослобођење од казне (као теже врсте кривичне санкције у односу на условну осуду).

Брисање осуде путем помиловања може се односити на све осуде које се и иначе евидентирају у одговарајућој казненој евиденцији. Брисање осуде путем овог института дакле обухвата све осуде чак и оне које се редовно не би могле брисати из казнене евиденције. То значи да брисање осуде помиловањем ни у ком случају није ограничено висином изречене казне нити врстом извршеног кривичног дела за које је осуда изречена. У сваком случају брисање осуде на овај начин у потпуности је у погледу правног дејства изједначено са брисањем осуде по кривичном закону.

Помиловање такође може да обухвати и правне последице осуде и то оне које се састоје у престанку или губитку одређених права или у забрани стицања одређених права. Тако се помиловањем може укинути једна или више правних последица осуде, али се у акту којим се даје ова привилегија осуђеном лицу мора изричито назначити на коју се или на које се правне последице односи.

Но, за разлику од амнестије, помиловањем се нека правна последица може не само укинути у потпуности већ се може и одредити њено краће трајање. То је могуће код оних правних последица осуде које по својој природи трају одређено време, а то су оне последице које се састоје у забрани стицања одређених права.

Помиловањем се на крају може укинути или одредити краће време трајања неких мера безбедности као специфичних врста кривичних санкција. У обзир долазе следеће мере и то: забрана вршења позива, делатности или дужности, забрана управљања моторним возилом када је ова мера изречена возачу по професији (по занимању) и протеривање странца из земље. Но, треба посебно истаћи да у случају смањивања времена трајања појединих

мера безбедности, ни путем помиловања се њихово трајање не може одредити на начин да трају краће од законом одређеном минимуму одређене мере.⁸

Давањем помиловања се при томе не дира у права трећих лица која се заснивају на осуди. То значи да оштећена и друга лица могу у одговарајућим поступцима остваривати своје право на накнаду противправно причињене штете, повраћај ствари одузете извршењем кривичног дела, накнаду за предмете одузете применом мере безбедности одузимања предмета и слично.

ПОСТУПАК ЗА ПОМИЛОВАЊЕ

Поступак за помиловање се може покренути на два начина и то:

- по службеној дужности,
- по молби законом овлашћених лица.

Најчешће се поступак за помиловање покреће по молби законом овлашћених лица. Као овлашћена лица у смислу законских прописа наводе се: осуђено лице, његов законски заступник, брачни друг, сродник по крви у правој линији, брат, сестра, усвојилац, усвојеник, хранилац и старалац. Међутим, интересантно је да бранилац осуђеног лица није сврстан у круг овлашћених лица која могу поднети молбу за помиловање.

Но, у судској пракси се тумачењем одредби Законика о кривичном поступку сматра да и бранилац има право да поднесе молбу за помиловање уколико за то има посебно или специјално пуномоћје.

По службеној дужности се покреће поступак за помиловање којим се даје ослобођење од кривичног гоњења (аболиција). Међутим, председник Републике може дати помиловање и кад није спроведен поступак за давање помиловања.

У сваком случају молба за помиловање се подноси од стране овлашћених лица суду који је изрекао првостепену пресуду. Ако је пак молба поднета другом ненадлежном органу, суду или установи за издржавање казне затвора, ови органи су дужни да одмах, без одлагања, дакле у што краћем року доставе молбу надлежном суду. Лице које се налази у установи за издржавање казне затвора упућује молбу за помиловање преко установе у којој се налази.

Ова заводска установа приликом достављања молбе надлежном суду у што краћем року (закон одређује рок од седам дана) има обавезу да приложи и свој извештај о владању и понашању осуђеног лица (о његовом раду, владању по кућном реду и доприносу свом процесу ресоцијализације, поправљања и преваспитања), као и о свим другим подацима који се односе на учиниоца дела, а који су од значаја за одлучивање надлежних органа по поднетој молби за помиловање.

⁸ Драган Јовашевић, Збирка прописа о помиловању са коментаром, Београд, 1999. године, стр. 3-19.

БЕЗБЕДНОСТ

Ако се пак осуђено лице налази у установи за издржавање изречене казне затвора, а молбу за помиловање је поднело неко друго законом овлашћено лице, суд је такође дужан да од установе у којој се налази осуђено лице затражи и извештај о његовом владању и понашању у установи, али и о свим другим релевантним подацима. Заводска установа је дужна да тражене податке достави суду у што краћем року.

У Републици Србији је поступање суда и заводске установе у којој се налази осуђено лице по поднетој молби за помиловање детаљно уређено подзаконским актима. Према овим прописима завод у року од седам дана по пријему захтева суда коме је поднета молба за помиловање дужан је да достави свој извештај. Тај извештај нарочито садржи:

- податке о типу завода у коме осуђени издржава изречену казну,
- личне податке о осуђеном,
- податке о правоснажној пресуди,
- податке о извршењу казне, о снижењу казне и одлуци којом је казна снижена,
- податке о типу одељења заводске установе у коме осуђени борави, о владању осуђеног, његовом залагању на раду, о успеху у учењу и погодностима које су додељене осуђеном лицу, о његовом премештању из једног завода у други,
- податке о здравственом стању осуђеног, о његовом ставу, односу према извршеном кривичном делу,
- запажање завода о личним особинама осуђеног и мишљење о утицају издржане казне на постизање сврхе кажњавања.

На основу поднете молбе за помиловање, списка целокупног кривичног предмета и прибављених извештаја, података, мишљења и провера суд саставља реферат. Тај реферат који се доставља у затвореном омоту Министарству правде Републике Србије треба да садржи нарочито:

- податке о осуђеном,
- податке о изреченој казни и другој кривичној санкцији,
- податке о извршењу казне,
- податке о томе који пут се молба за помиловање подноси,
- мишљење о оправданости поднете молбе са образложењем

Уз реферат суд прилаже и пратећу документацију и то:

- молбу и прилоге уз њу,
- извештај установе у којој осуђено лице издржава изречену казну, мишљења, податке и провере које су прибављене од других државних органа, органа територијалне аутономије и других органа и организација,

– оверене преписе пресуда (првостепене и другостепене) и других судских одлука којима је одлучивано по редовним или ванредним правним лековима у овом кривичном предмету.

На сличан начин је уређено поступање и првостепеног суда коме је поднета молба за помиловање, као и делатност установе у којој осуђено лице издржава изречену казну и у постојећим прописима који су у области извршног кривичног права на снази у Републици Црној Гори. Чак је у овој републици постојећим прописима зависно од врсте изречене кривичне санкције одређен поступак прибављања одређене документације која представља основу за састављање реферата на бази кога надлежно Министарство правде Републике Црне Горе ставља свој предлог одлуке о давању или одбијању помиловања председнику Републике.

Помиловање као основ гашења права државе на кажњавање представља изузетну законску могућност за осуђено лице. Стога закон ни једном својом одредбом не одређује рокове у којима се молба за помиловање мора или може поднети. То у сваком случају зависи од одлуке осуђеног лица или других законом овлашћених лица. Но, закон је ипак одредио да се молба за помиловање ни у ком случају не може поднети пре правоснажности пресуде. Овакво решење је оправдано, јер осуђено лице има на располагању ради заштите својих права широку лепезу редовних и ванредних правних лекова којима може побијати донету судску пресуду из материјалних или процесних законских недостатака, или због одлуке о врсти и висини казне односно због погрешно или непотпуно утврђеног чињеничног стања.

Закон предвиђа још једно ограничење да би се спречила могућност злоупотребе права на подношење молбе за помиловање и тако спречили непотребни поступци пред надлежним органима. Тако се молба за помиловање може поновити (у случају њеног негативног решавања) тек по истеку рока од шест месеци од дана када је донета одлука по ранијој молби, ако је пресудом изречена казна затвора од три године или блажа казна, односно у року од једне године ако је изречена казна затвора преко три године.

Ако је пак поступак за помиловање покренут по службеној дужности у том случају се рокови за поновно покретање овог поступка морају рачунати од дана доношења одлуке о давању помиловања.

Молбу за помиловање која је поднета од стране законом неовлашћених лица или по протеку законом предвиђених рокова суд одбацује решењем. Против овог решења незадовољна страна може поднети жалбу другостепеном суду из свих разлога који су иначе предвиђени као жалбени разлози сходно одредбама Закона о кривичном поступку.

Надлежни суд доставља молбу за помиловање по претходно прибављеном мишљењу јавног тужиоца, министарству правде, заједно са свом расположивом документацијом: мишљењем установе у којој осуђено лице издржава изречену казну лишења слободе, са другим подацима, као и својим мишљењем о оправданости поднете молбе. Ако се подносилац молбе

БЕЗБЕДНОСТ

(осуђено лице или друга заинтересована законом овлашћена лица) у својој молби позива на извесне чињенице и околности које могу бити од значаја за одлучивање, суд је дужан да пре достављања молбе надлежном органу управе изврши проверу тих навода, те да свој извештај о овим чињеницама такође достави у прилогу молбе.

Шта више чак и само министарство правде може да затражи од других државних органа, органа територијалних јединица и органа локалне самоуправе или других органа, организација или заједница, податке потребне за одлучивање о поднетој молби за помиловање.

Одговарајућим подзаконским актом - упутством, влада Републике Србије прецизно је уредила начин поступања надлежног суда, органа управе - министарства правде и других органа и организација у поступку давања помиловања.

После разматрања и оцене свих појединих навода у молби и прилозима, Министарство правде доставља молбу заједно са својим предлогом председнику Републике. А председник својим актом у форми решења или указа доноси одлуку о помиловању поименично одређеног лица или поименично одређених лица. У сваком случају помиловање за кривична дела предвиђена у Кривичном закону даје председник Републике Србије.

По службеној дужности поступак за помиловање покреће само министарство правде. И у овом случају поступак има исти ток, фазе и рокове као и поступак који је покренут по молби овлашћених лица.

Закон о помиловању Републике Црне Горе предвиђа и могућност обуставе поступка помиловања. За обуставу овог поступка потребно је да се стекне околност да је у току трајања поступка за помиловање осуђено лице у потпуности издржало изречену казну, или је пак престала правна последица осуде или је престала изречена мера безбедности (чл. 11 ЗоП ЦГ). Одлуку о обустави поступка за помиловање доноси министар правде Републике Црне Горе.

Закон о помиловању Црне Горе такође прописује још једно интересантно решење. Наиме, према одреби чл. 12 овог закона председник Црне Горе може да да помиловање чак и када није уопште спроведен поступак предвиђен законом. При томе самим законом нису прецизиране околности и услови који захтевају ову изузетну могућност помиловања. Но, ову могућност председник Црне Горе може искористити само када је и суд таквог мишљења или је пак такву одлуку предложило Министарство правде. Тиме је ово дискреционо овлашћење донекле ограничено ставом, мишљењем односно предлогом надлежног суда или министарства правде.

У примени института помиловања у досадашњој пракси уочени су многобројни проблеми и недостаци који у крајњој линији могу да умање ефикасност његове примене, а тиме и укупне ефекте криминалне политике уопште на плану

сузбијања и спречавања криминалитета. Сви ти недостаци у поступку давања помиловања могу да се сведу на следеће⁹:

- код једног броја судова поступак за помиловање траје дуго без оправданих разлога, чак од три до пет месеци рачунајући од дана пријема молбе до достављања предмета министарству правде, иако је овај поступак за помиловање хитан,
- оправдано се поставља питање целисходности и оправданости примене овог института у случајевима када се ради само о краћем остатку изречене, а неиздржане казне лишења слободe (нпр. један до три месеца), па у таквим случајевима је боље и целисходније примењивати друге кривично правне и криминално политичке институте као што је условни отпуст одлуком надлежне комисије, или одлуком управника заводске установе у којој се издржава ова казна,
- сарадња суда и заводске установе у којој осуђено лице издржава изречену казну у погледу припреме реферата о владању и понашању осуђеног лица је често недовољна, неблаговремена, површна, па чак и некавалитетна што не пружа довољно солидну основу за доношење одлуке о помиловању,
- судови често уз поднету молбу за помиловање не достављају министарству правде законом предвиђену документацију као што је: мишљење, извештај, обавештење, потврда, а што су иначе обавезни да чине тако да накнадно тражење ових података само успорава и непотребно одуговлачи поступак. Такође је уочено да у достављеним извештајима од стране суда недостају подаци о ранијој осуђиваности (поврату) осуђеног лица о чијем се помиловању одлучује, а што свакако представља веома важну, ако не и одлучну чињеницу,
- у припремљеним рефератима од стране суда често недостају и такви подаци који се односе на: поступак за ванредно ублажавање казне, да ли је овај поступак покренут, у току или је и како окончан, затим да ли је у току трајање условног отпуста или је он одбијен или пак опозван, а што све може бити од значаја приликом доношења одлуке о давању помиловања,
- квалитет реферата који сачињавају одређени судови није задовољавајући, мишљења су непотпуна, штура, неаргументована и без довољно релевантних чињеница, што све отежава и ослужава доношење адекватне одлуке по поднетој молби за помиловање. Такође ни заводске установе у којима осуђена лица издржавају казне затвора као ни јавни тужиоци у одређеним фазама поступка за помиловање недовољно квалитетно, аргументовано, благовремено и образложено дају своја мишљења по поднетим молбама, иако су на то обавезани изричитом законском одредбом,
- у појединим случајевима суд недовољно ажурно и квалитетно врши проверу навода чињеница и података који су истакнути у поднетој молби за

⁹ Никола Маљковић, Појам и садржина помиловања, поступак и учесници, Судска пракса, Београд, број 6/1998. године, стр. 75.

БЕЗБЕДНОСТ

помиловање, нити поткрепљује адекватним, ваљаним доказима своје мишљење, већ исто сачињава без довољно промишљеног, аргументованог и основаног упуштања у коментарисању истих.

Но, и поред учених недостатака у поступку давања помиловања мора се рећи да је овај веома важан институт кривичног права и инструмент криминалне политике теоријски и практично веома присутан у нашој кривично правној стварности.

Конечно, на крају поступак за помиловање се поред молбом законом овлашћених лица може покренути и по службеној дужности. Такав је случај код давања аболације (ослобођења од кривичног гоњења), као и када се ради о групном помиловању осуђених лица поводом неког значајног празника.

ПРАВНА ПРИРОДА ПОМИЛОВАЊА

Поред законског одређивања појма помиловања у кривичноправној литератури се могу наћи различита појмовна одређивања овог института.

У формалноправном смислу помиловање је појединачни правни акт - одлука о помиловању којим се мења дејство другог правног акта на тај начин да се трансформише, или се искључује његово извршење, или се у случају аболације њиме спречава у потпуности доношење било каквог појединачног акта који се односи на кривичну санкцију или њој уподобљену кривично правну меру (нпр. правну последицу осуде или брисање осуде), иако постоје све правне претпоставке за доношење оваквог појединачног акта. У том смислу, институт помиловања има неку врсту корективне функције у правном систему.

Иако актом о помиловању није угрожен, не ништи се, нити се дерогира формални интегритет судске одлуке, ипак се угрожава и ништи, или се трансформише њен функционални интегритет, њено правно дејство и то управо оно дејство које се односи на кривичну санкцију. Зато се као тачно појављује тврђење да се актом помиловања мења судска одлука, али се тиме не дира у њену правну снагу, правну моћ, у њену законитост.¹⁰

У сваком случају, помиловање има ванредно снажно правно дејство. Оно је чак у извесним случајевима јаче и од судске одлуке, па чак и од дејства самог закона, будући да ништо и дерогира његове одредбе о кажњавању учиниоца кривичног дела. Овде се управо ради о појединачном правном акту и то акту који се односи на кривичну санкцију или другу кривичноправну меру.

Помиловање је акт који се односи на поједина одређена лица. То је, стога, лични, персонални, индивидуални акт, а не нормативни акт који ствара ситуације за неодређени број лица унапред.¹¹

¹⁰ Фрањо Бачић, Кривично право, Опћи дио, Загреб, 1978. године, стр. 509.

¹¹ Јанко Таховић, Кривично право, Општи део, Београд, 1961. године, стр. 379.

У формалном смислу, с обзиром на орган који га доноси и форму самог акта, помиловање се јавља као управни акт - решење. Али по садржини, то је акт који доноси највиши орган власти и који се односи на кривичну санкцију, па се тако он у материјалном смислу сматра судским актом. Тако се помиловање може одредити као појединачни правни акт којим се у извесном смислу одлучује о дејству, улози и функцији другог раније донетог судског акта или акта који треба донети.

Актом помиловања се "in concreto" одлучује о судбини непосредне примене кривичног закона на један конкретан случај извршења кривичног дела од стране одређеног конкретног лица или конкретних лица. Стога се овим актом највишег органа власти, на одређени начин у одређеној мери у конкретном случају ништи сам закон који би морао бити или је већ примењен. Тако се помиловањем, у конкретном случају, искључује примена закона. Неретко се у литератури могу наћи и таква тврђења да је помиловање дато у форми управног акта, у материјалном смислу закон односно "специјална законска норма којом се дерогира општа норма закона".

По свом граматичком, али и историјско-генетичком значењу, помиловање треба да представља акт милосрђа, акт милости државе који је представљен у државном органу који управо и одлучује о помиловању у односу на учиниоца кривичног дела који је већ санкционисан или би тек требало да буде санкционисан, односно према коме је било могуће применити неку другу кривично-правну меру која формално не представља кривичну санкцију.¹²

Тако се милосрђе државе појављује као идејна и легитимирајућа основа института помиловања. На овај начин он уводи у правни систем "ванправне елементе". Њиме се коригује и исправља и само право, додуше, у одређеним законом испуњеним условима и претпоставкама. Тако се путем "ванправног" мења правно, чиме се практично на посредан начин врши и корекција права.

У литератури се могу такође наћи и таква схватања која помиловање одређују као политички акт, акт политичке природе. Право на давање помиловања припада највишим политичким органима. То значи да такав акт представља израз воље суверена, посебно ако се даје поводом неког значајног празника из националне или државне историје. Суверен по својој дискреционој оцени слободно без икаквог образложења одлучује да ли ће и у ком обиму и ком лицу дати помиловање или одбити давање ове изузетне законске могућности. То је коначан акт против кога није могуће водити управни спор. Најчешће се управо помиловање и не даје из правних, већ из политичких разлога (па чак и из социјалних и других ванправних разлога).

Примена помиловања представља нескривено признање да се под упитник ставља целокупно право, напетост у самој идеји права као и могућност конфликта између идеја права и идеја друге врсте, као што су етичка и религијска.¹³

¹² Станко Пихлер, *op. cit.*, стр. 688.

¹³ Густав Радбрух, *Филозофија права*, Београд, 1980. године, стр. 224.

БЕЗБЕДНОСТ

ОПРАВДАНОСТ ПРИМЕНЕ ПОМИЛОВАЊА

Помиловање је давнашњи институт кривичног права који има широку примену. Управо зато што се овде ради о дискреционом овлашћењу највиших органа власти, дакле, о акту политичке природе, то се помиловање појављује и као специфична врста друштвеног реаговања на криминалитет. Због свог огромног значаја за утврђивање казнене политике, помиловање као општи основ гашења кривичне санкције побуђује велику пажњу и теорије и праксе. Тако се у теорији разликују два супротстављена става о примени овог института.

Најчешће се против примене помиловања истичу следећи разлози:

- широком применом овог института може доћи до неједнаког правног третирања осуђених лица по разним критеријумима што може довести до арбитрерности и самовоље;
- у поступку давања помиловања могуће су злоупотребе, али и погрешке појединих органа;
- оно може негативно, па чак и штетно да делује на казнену политику судова, на тај начин се у кривично право уводе ванправни, најчешће политички моменти и сл.

Но, и поред свих приговора, помиловање је данас широко примењиван институт борбе против криминалитета. У литератури се као разлози за његово постојање и примену наводе следећи:

1. Помиловање представља акт политичке мудрости који омогућује да дођу до изражаја у конкретном случају и одређени моменти ванправног карактера, најчешће политички мотивисани, што може довести до мењања курса репресије уопште, или у погледу неких кривичних дела или у погледу неких учинилаца ових дела. То је и оправдано, посебно када се има у виду друштвени (социјални) карактер кривичног права као реалне друштвене појаве која је подложна сталним променама, док, с друге стране, стоји спорост у законодавној процедури приликом измена и допуна прописа. Стога није далеко од истине размишљање да је "помиловање средство за успостављање равнотеже између човечности и правде".¹⁴

2. Поред свих гарантија за заштиту слобода и права учиниоца кривичног дела и вишестепености поступка уз учешће различитих државних органа, ипак су могуће ситуације у којима се услед судске заблуде, погрешке или лажног исказа неког учесника у поступку дешава доношење незаконитих судских одлука, па чак и кажњавања невиних лица. У таквим ситуацијама када су исцрпљене све могућности исправљања грешака путем редовних или ванредних правних лекова, осуђеном лицу се неправда може отклонити једино путем помиловања.

3. Приликом одређивања појединих кривичних дела и санкција законодавац је имао у виду степен опште друштвене опасности. При томе је могуће да се

¹⁴ Јован Стефановић, Правна природа акта о помиловању и могућност административног спора чији је он објекат, Архив за правне и друштвене науке, Београд, број 4/1925. године, стр. 279.

под описом кривичног дела у законском тексту нађу и такве делатности које у својим конкретним испољавањима нису више друштвено опасне или показују незнатан степен друштвене опасности. Стога се неправична решења која могу уследити применом важећег законског текста могу отклонити путем помиловања.

4. Промењене друштвене, економске, а посебно политичке прилике могу бити оправдани разлог за примену института помиловања. Посебно ако се има у виду чињеница да се помиловање даје најчешће поводом неког значајног празника из државне или националне историје, што све може да има позитиван ефекат, чиме се мења однос друштва према учиниоцу таквог кривичног дела. С променом друштвено-економских или политичких прилика тако се може изречена казна показати као превише строга, па тиме и неправична.

5. Примена института помиловања се такође оправдава његовим позитивним утицајем на рад, понашање и владање осуђеног лица у заводској установи у току издржавања изречене казне. Знајући да ће својим активним учешћем у процесу преваспитања и ресоцијализације моћи издејствовати укидање или ублажавање изречене казне, осуђено лице има изузетно снажан подстрек.

6. Помиловање такође указује на изузетно хуманистички и демократски карактер кривично права уопште и на хуман, човечан однос друштва - државе према осуђеним лицима.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Помиловање је један од основа којим се гаси право државе на кажњавање учиниоца кривичног дела. Тиме се у ствари гаси само право државе, али се не дира у постојање извршеног кривичног дела. Дело као такво постоји, али без казне која је требало да буде изречена односно извршена. Помиловање је дакле институт јавно правне природе. Оно је и установљено управо у јавном интересу, у интересу друштва као целине, а не у интересу учиниоца кривичног дела како би то на први поглед изгледало.

У поступку давања помиловања учествује низ веома високих државних органа: суд који је у првом степену и донео пресуду о врсти и мери казне (или друге кривичне санкције), заводска установа у којој осуђено лице издржава изречену казну, јавни тужилац, министарство правде и на крају суверен (председник републике) чиме је значај и карактер овог института изузетан и далекосежан.

Управо зато је нужно указати на потребу да се утврде, изграде и систематизују одређени ставови, начела и критеријуми који би у пракси одлучивања о примени института помиловања били од пресудног значаја. У сваком случају ти критеријуми би полазили од одређених: друштвених, политичких, социјалних, економских и сл. елемената, затим принципа и потребе казнене политике, остварене сврхе кривичних санкција (опште и посебне сврхе) и сл.

То другим речима значи да у сваком конкретном случају помиловања надлежни органи приликом давања свог мишљења, предлога односно одлуке

БЕЗБЕДНОСТ

треба да имају у виду нарочито следеће: личност осуђеног лица у целини, његову материјалну, здравствену, породичну, радну и социјалну ситуацију, околности под којима је кривично дело извршио, степен кривичне одговорности, намера, циљ, побуде, мотиви, кајање због извршеног дела, држање учиниоца после извршеног кривичног дела, али и понашање осуђеног лица у поступку издржавања казне, његово радно ангажовање и допринос свом процесу ресоцијализације, реадаптације и поправљања, те повратку у друштвену заједницу као "здрог члана".

На тај начин би помиловање као веома значајан кривично-правни и криминално-политички институт добио свој квалитативно нови виши ниво, и могао би да оствари своју основну сврху као акт државног милосрђа, да се држава добровољно одриче права на кажњавање учиниоца кривичног дела у име "виших циљева".

ЛИТЕРАТУРА:

1. Фрањо Бачић, Кривично право, Опћи дио, Загреб, 1978. године.
2. Загорка Јекић, Кривично процесно право, Београд, 1994. године.
3. Драган Јовашевић, Лексикон кривичног права, Београд, 1998. године; Збирка прописа о помиловању са коментаром, Београд, 1999. године.
4. Никола Маљковић, Појам и садржина помиловања, поступак и учесници, Судска пракса, Београд, број 6/1998. године.
5. Станко Пихлер, Прилог расправи о помиловању, Правни живот, Београд, број 6-7/1987. године.
6. Густав Радбрух, Филозофија права, Београд, 1980. године.
7. Јован Стефановић, Правна природа акта о помиловању и могућност административног спора чији је он објекат, Архив за правне и друштвене науке, Београд, број 4/1925. године.
8. Зоран Стојановић, Кривично право, Општи део, Београд, 2005. године.
9. Јанко Таховић, Кривично право, Општи део, Београд, 1961. године.
10. Милан Шкулић, Кривично процесно право, Београд, 2006. године.

THE INSTITUTE OF PARDON IN OUR LEGISLATION

Abstract: Pardon as a very significant institute of criminal law and crime policy presents one of the grounds on which the right of a state to punish a perpetrator of a criminal offence is abolished. However, it negates the right of the state without bringing into question the existence of the criminal offence. The criminal act in itself exists but without the sanction that was supposed to have been imposed. The institute of pardon has been introduced in the interest of the public, the society as a whole, and not in the interest of the offender, as it may appear at first sight. Due to its enormous significance in establishing sanctions policy, pardon as a general grounds for abandoning criminal sanctions calls for much attention both from theoretical and practical aspects.

Key Words: criminal law, sanction, abolition, pardon, amnesty.
